

CƏMIYYƏTİN İNFORMASIYALAŞDIRILMASINDA ƏNƏNƏVİ VƏ ELEKTRON KİTABLARIN ROLU VƏ ƏHƏMIYYƏTİ

Leyla Abasova

Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrasının müəllimi,

tarix üzrə fəşəfə doktoru

Sg.leyla@gmail.com

Cəmiyyətin informasiyalaşdırılmasında ənənəvi və elektron kitabların rolu və əhəmiyyəti

Xülasə: Məqalədə, ənənəvi kitabların əhəmiyyətindən söhbət açılır. Lakin elektron kitabların yaradılması, dünyada bu gün sürətli inkişafından bəhs olunur. Qeyd olunur ki, ənənəvi kitablar nə qədər əhəmiyyətlidirsə, bu gün baş verən informasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı, elektron nəşrlərin də inkişafına gətirib çıxarır. Məqalədə tədqiqatçı ən çox ökləməzdə elektron nəşrlərin inkişafına mane olan problemləri müəyyən etməyə çalışır. Misallar üzərində mövcud problemləri qeyd edir və sonda bu kimi məsələlərin həll edilməsi üçün öz təklif və tövsiyələrini irəli sürür.

Роль и значение традиционных и электронных книг в информировании общества.

В статье отмечается важное значение традиционных книг. Однако, создание электронных книг говорит сегодня о скором развитии информационной технологии в современном мире. В статье автор, приведя конкретные примеры, исследует проблемы препятствующие развитию электронной публикации и вносит свои предложения для их решения и устранения.

The role and importance of traditional and electronic books in informing of society.

Abstract: The article notes the importance of traditional books. However, the creation of electronic books today speaks of the imminent development of information technology in the modern world. In the article, the author, citing specific examples, explores the problems that impede the development of electronic publishing and makes suggestions for their solution and elimination.

Açar sözlər: kitab, elektron nəşrlər, sayt, cəmiyyət, informasiya, inkişaf, tələbat, texnologiya, mexanizm, dövlət, internet

Ключевые слова: книги, электронные публикации, сайт, общество, информация, развитие, спрос, технология, механизм, государство, интернет

Keywords: books, electronic publications, website, society, information, development, demand, technology, mechanism, state, Internet

Giriş: Söz sənətini yaşadan, onun əsrlərin süzgəcindən keçərək dövrümüzə qədər gəlib çatmasına zəmin yaradan kitabların bəşər cəmiyyətinin inkişafında əvəzsiz rolu vardır. Bəşəriyyətin minilliklərlə yaratdığı bugünkü sivilizasiya hamısı kitablarla əlaqədardır.

Cəmiyyətdə hər şey kitabdan başlanır: təhsil, elm, mədəniyyət, inkişaf, sivilizasiya. Ona görə bu gün malik olduğumuz bütün müsbət yeniliklər üçün kitablara borcluyuq. Əlbəttə, çap kitabının yaradılması nəşriyyat prosesindən

keçir və hər bir kitabın nəşri müəyyən məqsəd və vəzifəni yerinə yetirir. Əsərin nəşriyyat-redaksiya prosesində formalaşması, çapdan buraxılması nəşriyyat fəaliyyəti ilə əlaqədardır. Kitab əgər səviyyəlidirsə - cəmiyyəti öyrədir, düşündürür, emosional-rasional təsir gücünü artırır, bədii-estetik zövq verir. Bunlar hamısı bütövlükdə nəşirin səviyyəsinin və səriştəsinin göstəricisidir. Bir sözlə əsl nəşir - əsl maarifçi və vətəndaşdır.

Dünyada mövcud olan nəhəng dövlətlər (xüsusilə Avropa ölkələri) bu gün də ənənəvi kitab nəşrinə üstünlük verirlər. Kitab yaranan gündən informasiya daşıyıcısı, bilik mənbəyi olmaqla bərabər, həm də gəlirli ticarət əmtəsidir.

Müasir dövrdə informasiya-kommunikasiya texnologiyaları çox sürətlə inkişaf etməkdədir. Azərbaycanda informasiya cəmiyyətinin qurulması prosesi intensiv xarakter almışdır. Belə ki, bütün dünyada, o cümlədən ölkəmizdə informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı nəticəsində elektron nəşrlər yaranmış və onun istifadəsi də cəmiyyət tərəfindən qəbul olunmuşdur. Lakin bəzən bir çox insanlar tərəfindən bu müzakirə obyektinə çevrilmiş, bir çox təzadlı fikirlər yaranmışdır. Qeyd olunan məsələlərdən biri budur ki, elektron nəşrlər heç vaxt ənənəvi kitab nəşrinin yerini əvəz edə bilməz. Lakin biz bu kimi məsələləri çözməyə qədər, aydınlıq gətirib həlli yollarını axtarana qədər, bu inkişaf öz axarında həyata keçməkdədir. Yəni bunun qarşısını heç nə ilə almaq mümkün deyil. Bu gün dünyada istifadə edilən ən çox internet resursları, elektron nəşrlər cəmiyyət tərəfindən geniş istifadə edilən informasiya mənbəyidir. İnternet şəbəkəsində insanlar xüsusilə də gənc oxucular arasında ünsiyyət qurmaq mümkündür. Yeri gəlmişkən bu proses didaktik təhsil funksiyası ilə sıx əlaqədardır. İctimai istifadə üçün nəzərdə tutulan hər bir sayın forumlar və qonaq kitabları kimi əks əlaqə vasitələri var.

Məsələnin qoyuluşu. Elektron nəşrlərin həyata keçirilməsi bizim düşündüyümüz qədər də asan, rahat bir məsələ deyildir. Ümumiyyətlə, ölkədə bu gün bir çox dövlət və özəl nəşriyyatlar fəaliyyət göstərirlər. Bu nəşriyyatların bəzilərində ənənəvi nəşrlərlə bərabər çox az sayda elektron nəşrlər də həyata keçirilir. Qeyd edək ki, informasiya cəmiyyətinin ideologiyası qlobal xarakter daşıyır, buna baxmayaraq hər bir ölkə ayrı-ayrılıqda onun üstünlüklərini qəbul edərək bu cəmiyyəti qurmağa çalışmalıdır. Biliyə, təhsilə əsaslanan kitab nəşri texnologiyalarının qurulması ölkədə yüksək ixtisaslı əhalinin və informasiya texnologiyaları üzrə mütəxəssislərin olmasını olduqca zərurətə çevirmişdir.

Bu gün informasiya cəmiyyətində əhalinin əksəriyyətinin fəaliyyəti informasiyadan istifadə imkanının olmasına əsaslanır. İnfomasiyadan sərbəst istifadə zənginliyə aparan yol kimi qiymətləndirilir. Lakin buna baxmayaraq ölkəmizdə mövcud problemlər üzə çıxarılmalı, onların həlli yolları araşdırılmalıdır. Belə ki, elektron kitabxanaların sayının çoxaldılması, istifadəsinin asanlaşdırılması üçün müəyyən tədbirlər görülməlidir. Elektron kitabxanaların saytlarında forumlara daxil olan şəxslər ona həmfikir olan yeni dostlar qazanır. Forumlar və qonaq kitabçaları canlı görüşməyi tələb etmir və inkoqnitonu (gizliliyi) saxlayır. Məsələn, bu uşaqlar üçün daha əhəmiyyətlidir. Eyni zamanda onlar uşağa öz gü-

cünü qiymətləndirmək və özündə nələrisə dəyişməyə başlamaq imkanı yaradır. İnternetdən istifadə edən uşaq məktəbdə eşitmədiklərini öyrənmək, öz-özünün təhsilini artırmaq imkanı qazanır. Bu hansısa nadir və ya geniş yayılmamış xarici dil, məktəb dərslərində olmayan qabaqcıl biliklər də ola bilər və s. Yəqin ki, bu uşağın İnternetdən ala biləcəyi ən əsas faydadır. Nəhayət estetik funksiya öz yeni təcəssümünü tapmışdır. Uşaq bir neçə interaktiv muzey və sərgiləri gəzəndən və müvafiq proqram məhsullarını mənimsəyəndən sonra özü də öz əsərlərini yaradıb internəta yükləyə bilər. Bu gün ölkəmizdə uşaqların elektron kitabxanaları yox dərəcəsinədir. Uşaqlar məhz o veb səhifəyə daxil olub öz sevdii müəlliflərlə tanış olsun, onların həyat və yaradıcılığı haqqında biliklər əldə etməklə, əsərlərini oxuyub mütaliə etsin.

Məsələnin izahı. Ümumiyyətlə, yaşadığımız dövrü internetsiz təsəvvür etmək mümkün deyil. İnternet resursları insanların vaxtına qənaət etməklə gündəlik həyatlarını daha da asanlaşdırmağa xidmət edir. Məktəblilər tədris və əyləncə vaxtlarını daha çox internet məkanında keçirməyə üstünlük verdiyindən internətdə faydalı resurslarla yanaşı şiddət, zorakılıq, narkotik vasitələr, pornoqrafiya, qumar oyunları, radikal ekstremizm və dini məzhəbcilik veb saytlarıyla rastlaşırlar. Bundan əlavə internet şəbəkəsində yayılan "mavi balina" və oxşar oyunların yayılması uşaqların həyatını təhlükəyə atır. Bu kimi neqativ təsirlər onların psixikası və tərbiyəsinə də təsirsiz ötürmür. Problemin əsası isə valideynlər baş verən mənfi proseslərə nəzarət edə bilmir.

İnternet məkanında çox təhlükəli mənbələr açıq şəkildə yeni hamıya əlçatan vəziyyətdədir. Valideynlər çox zaman uşaqlarının internətdən ancaq tədris üçün istifadə etdiklərini düşünlər. Amma dünya üzrə verilən statistikalarından görünür ki, uşaqlar internətdə daha çox yəni 45% pornoqrafik veb resurslarla, 40% pedofillərlə, 15% isə tanımadıqları adamlarla rastlaşırlar ki, sonradan onlara həmin şəxslər tərəfindən görüş təyin olunur. Yaxud tanımadıqları şəxslər uşaqların vasitəsilə asanlıqla ailəyə məxsus məlumatları ələ keçirirlər. Təhlükəli "Mavi balina" oyunu keçən il ərzində 130 nəfər uşağı intihara təhrik edib. İnternətdə bu tip oyunlar çoxluq təşkil edir. Bu oyunlardan başqa aqressivliyi təbliğ edən oyunlar da mövcuddur ki, bu oyunların iştirakçılarında psixoloji pozğunluqlar yaranır.

İnternet şəbəkəsinin sürətlə böyüməsi və bir sıra insanlarda asan varlanmaq üsullarından yararlanmaq cəhdləri problemin daha da kəskinləşməsinə gətirib çıxarır. Dünyada daha çox insan qanunsuz yollarla öz gəlirlərini artırmaq məqsədi ilə aktiv olaraq internətdən istifadə edirlər.

Axtarış sistemlərindən istifadə edərkən uşaqlar təhlükəli informasiyalarla rastlaşa bilərlər.

Bütün yuxarıda sadalanan neqativ halları aradan qaldırmaq üçün internəte qoşula bilən avadanlıqlarda və proqram təminatlarında "valideyn nəzarəti" adlı funksiyalar mövcuddur. Bu funksiyaların mövcudluğu barədə valideynlərin maarifləndirilməsinə ehtiyac vardır.

Yeni yaradılmış Azərbaycan dilli veb resursda bütün internet təhlükələr barədə məlumatlar, avadanlıq və brauzerlərdə valideyn nəzarətinin quraşdırılması təlimatları və videoları yerləşdirilib. Veb resursda təhlükəli saytlara girişi əngəlləyən pulsuz və pullu proqram təminatları və onlardan düzgün istifadə üsulları qeyd edilib.

21 sentyabr 2019-cü il tarixində "Ulduz" İnformasiya - Kommunikasiya Texnologiyaları Sahəsində Maarifləndirmə İctimai Birliyi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının maliyyə dəstəyi ilə həyata keçirdiyi "İnternetin zərərli vərdişlərindən gənclərin qorunması məqsədilə veb resursun yaradılması" layihəsi çərçivəsində yaranmış safeonline.az saytının ictimaiyyətə təqdim etmə mərasimi keçirilib. Layihənin rəhbəri İKT üzrə mütəxəssis Samir Həsənovdur. Ümumiyyətlə, bu cür saytların sayının çoxaldılması, funksiyalarının genişləndirilməsi dövlətin diqqət mərkəzində olmalıdır.

Aparadığım araşdırmalar nəticəsində məlum olur ki, əsas problem saytlarda ödəniş sisteminin qurula bilməməsidir. Başqa ödəniş sistemləri qoşanda işə maddi cəhətdən 50%-ə qədər itki olur. Məsələn, mən kitab ticarəti şəbəkəsi yaratmışam. Burada mən həm də sayt yaradıram, onlayn satış həyata keçirmək üçün mütləq gedib "Millikart"la və ya "Azərikart"la müqavilə imzalamalıyam. Bu İnternətdə yaradılan onlayn mağazalar üçün vahid ödəniş sistemi qurulmalı və cüzi faiz müəyyən edilməlidir. Məsələn, kitab satışı üçün ümumiyyətlə, faiz tutulmasın. Bu təbii ki, mənim şəxsi fikrimdir, kitabı ilk növbədə təhsil mənbəyi kimi baxmaq lazımdır, gəlir mənbəyi kimi deyil. Bu məqsədlə istənilən saytı yaradan şəxs o müqaviləni bağlayıb, başlasın fəaliyyət göstərməyə, yəni kitab satışını həyata keçirməyə. Onsuz da vergi və DSMF ödəniləcək. Bunlardan yayınmaq mümkün deyil. Mövcud vəziyyət məcbur edir ki, sayt sahibi döləyi yollarla xarici kart əldə etsin və PayPalla işləsin. Bu işə əldə edilən gəlirin PayPala getməsinə səbəb olur. Bunun üçün dövlət tərəfindən ödəniş qaydası, ödəniş mexanizmi dəyişdirilməlidir. Bu tip xərc etməyən işləri Təhsil Nazirliyi edir. Prosesi daha səmərəli tənzimləmək üçün dövlət tərəfindən dəstək ayrılrsa təbii ki, digər yeni startaplar meydana çıxar. Götürək, daha çox istifadə etdiyimiz Rusiya saytlarını. Onlayn kitab ticarəti ilə məşğul olan saysız-hesabsız saytlar olduğunun şahidi oluruq. Dəfələrlə, özümə lazım olan kitabları onlayn sifariş vermişəm və ya sayta daxil olub, kitabı elektron formada almışam. Məsələn, nümunəyə baxaq:

[https://books.google.az/books/about/The_Nagorno_Karabakh_Conflict.html?id=7JDCQu-](https://books.google.az/books/about/The_Nagorno_Karabakh_Conflict.html?id=7JDCQu-Us8sC&printsec=frontcover&source=kp_read_button&redir_esc=y&fbclid=IwAR2_iHydx9AukgySU0rXepiEqV2cMS9SecRlSj7vN3lkacNTvDLv_sY0IH0#v=onepage&q&f=false)

Us8sC&printsec=frontcover&source=kp_read_button&redir_esc=y&fbclid=IwAR2_iHydx9AukgySU0rXepiEqV2cMS9SecRlSj7vN3lkacNTvDLv_sY0IH0#v=onepage&q&f=false – bu qeyd etdiyim saytda elektron formada kitabı almazdan əvvəl 13 səhifə kitabla tanış olmaq üçün oxumağa da icazə verirlər. Kitabın annotasiyası da, dolğun, kitab haqqında tam təsəvvür yarada biləcək formada hazırlanır. Əlbəttə ki, bu kimi məsələlər kitab oxucusunu və alıcısını

cəlb etmək üçün düşünülmüş şəkildə yaradılıb. Oxucu və ya alıcı kitabı almazdan əvvəl onun haqqında ətraflı məlumat əldə edə bilsin, belə ki, bəyəndi alsın, bəyənmirsə başqa kitabla maraqlansın.

Azərbaycanda isə barmaqla sayılacaq bir neçə sayt var ki, sifariş qəbul edirlər. Təbii ki, bu saytlar da tam funksional deyillər.

Respublikamızda təkcə onlayn satış təşkil edən saytlarda deyil, bütövlükdə elektron kitablarla bağlı kitabxana saytlarının, kitab satış mərkəzlərinin hamısında ciddi problemlər var. Fikrimi aydınlaşdırmaq üçün nümunələr üzərində izah etməyə çalışmaq istəyirəm.

Məsələn, baxaq M.F.Axundov adına dövlət kitabxanasının saytına: <http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=119758&pno=5> Bu kitab "Heydər Əliyev və dil siyasəti" kitabıdır. Burada nədir problem? Deməli, kitabın səhifələri elektronla elə vəziyyətdə çevrilib ki, şəkil kimi qoyulub və demək olar ki, oxunmaz haldadır. Bu işçilərin tənbellik edib və ya məsuliyyətsizlik edib kitabın səhifələrini elektron mətnə çevirməməsi ilə izah oluna bilər. Həmçinin mətnin şrifti ümumi şəkildə işlənməli, başlıqları da işlənməli, oxunaqlı olmalı, istifadəsi yararlı vəziyyətə gətirilməlidir. Bu cür misallar çoxdur, nümunə üçün də təqdim edə bilərik.

Bunun üçün kitabın səhifəsini skan edəndən sonra, proqram vasitəsilə skan olunmuş səhifə mətnə çevrilir. Daha sonra isə redaktor tərəfindən mətn korreksiya edilir və vörd proqramında dizayn qurulur. Bu ən çox ona görə lazımdır ki, PDF kiçik ölçüdə açılınsın və həm də rahatlıqla, asan formada açılınsın.

2019-cu ilin sonlarından Çində başlanan kəoronavirus savaşı 2020-ci ilin əvvəllərindən demək olar ki, bütün dünyanı bürüdü. Bu cür çətin dövrdə bütün sahələrdə, xüsusilə təhsil sahəsində çox geriləmələr baş verdi. Orta məktəblərdə, ali təhsil müəssisələrində dərslər dayandı. Təhsil sahəsində yaşanan ən böyük problem isə tədris kitablarının elektron formada əldə olunmasında oldu. Microsoft Teams aləti Təhsil Nazirliyi və ali təhsil müəssisələri tərəfindən çətinliklə də olsa işə salındı. Lakin elektron tədris vəsaitlərində çatışmazlıqla q duyulmaqdadır. Post-pandemiya dövründə distant təhsildən daha çox istifadə ediləcək. Bu da öz növbəsində elektron dərslər vəsaitlərinə (dərsləklər, metodik göstərişlər, proqramlar, rəhbər vəsaitlər və s.) böyük tələbat yaradacaq.

Hər il yeni dərsləklər, dərslər vəsaitləri çapa imzalanır. Lakin bununla bərabər, elektron nəşrlərin çapı ilə bağlı hansı işlər görülür? Mən təklif edərdim ki, hər bir universitet nəşriyyatlarında və ya dövlət və özəl nəşriyyatlarda elektron nəşrlərin hazırlanması ilə bağlı şöbələr yaradılsın. Həmçinin elektron nəşrlərin hazırlanması üçün redaktorlar yetişməlidir. Bunun üçün təhsil olduqca vacibdir. Bakı Dövlət Universitetində Kitabxanaçılıq informasiya fakültəsində "Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi" kafedrasında nəşriyyat redaktorları hazırlanırdı. Lakin çox təəssüf hissi ilə qeyd etmək lazımdır ki, Nazirlər Kabinetinin 11 fevral, 2019-cu il tarixli 45 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Ali təhsilin bakalavriat (əsas (baza ali) tibb təhsili) səviyyəsi üzrə ixtisasların (proqramların) təsnifatı"nda əvəllər mövcud olmuş 050205 "Kitabşünaslıq" ixtisası siyahıdan

çıxarılmışdır. Amma yaşadığımız kəoronavirus dönəmi də bir daha sübut etdi ki, bu sahəyə böyük ehtiyac var, bu sahəni inkişaf etdirmək, məhz bu problemin həlli ilə bağlı yeni-yeni layihələr işləyib hazırlamaq lazımdır.

Təbii ki, həmçinin elektron nəşrlərlə bağlı dövlət tərəfindən əlverişli mexanizmlər işləyib hazırlanmalı, cəmiyyətin istifadəsi üçün şərait yaradılmalıdır. Məsələn, uçuşlar üçün, uzaq səfərlər üçün yolda rahat oxuna biləcək, elektron mikro nəşrlər də hazırlamaq olar. Təyyarədə sərnəşinlərə təklif olunan kinolar, musiqilər əvəzinə, istədiyini kitabı telefonunun yaddaşına, planşetinə və s. köçürə və bütün yol boyu sevdiyin əsərlə tanış ola bilərsən. Bu cür elektron nəşrlərin həyata keçirilməsi üçün ixtisas redaktorlarına da böyük ehtiyac duyulmaqdadır. Məhz bu cür ixtisas redaktorlarının hazırlanmasına dövlət maraqlı olmalıdır. Apardığım araşdırmalar nəticəsində məlum olur ki, nəşriyyatlarda əksər redaktorlar ixtisasçı deyillər. Məsələn, müxtəlif sahələr üzrə təhsil alan şəxslər redaktor kimi fəaliyyət göstərirlər. Bu məsələ ilə də bağlı artıq düşünmək vaxtı gəlib çatmışdır.

Nəticə. İnformasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı bir daha sübuta yetirir ki, elektron kitablara olan tələbat ənənəvi kitablara olan tələbatla eyniləşməkdədir. Bunun üçün bir neçə əlverişli tədbirlərin görülməsində öz təklif və tövsiyələrimizi irəli sürə bilərik:

1. Elektron kitabxanaların yaradılması: uşaqlar üçün; gənclər üçün; orta yaşlı nəsil üçün; ixtisasçılar üçün və s.;

2. Sayt növləri üçün internet mexanizmlərinin işləyib hazırlanması: bunlar ən çox nəşriyyatların internet saytlarının yaradılmasıdır ki, çap olunan kitablara elektron nəşrlər kimi almaq mümkün olsun;

3. Uşaqlar üçün nəzərdə tutulmuş saytların yaradılması, təhlükəsizliyin təmin edilməsi, dövlət tərəfindən nəzarətə alınması və maliyyələşdirilməsi;

4. Ən əsası da bütün yuxarıda qeyd edilən mövcud problemlərin həlli üçün nəşriyyat redaktorlarının hazırlanması;

5. Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən bankların PayPal sisteminə qoşulması veb ustaların ödəmə sistemlərindən istifadəsini daha da asanlaşdırılması; Bununla da online satışın artırılması; Eləcə də Azərbaycan mallarının internet vasitəsilə satışını artırılması;

6. Yaşadığımız İnternet əsrində insanların kitabxanaları gəzib axtarıb tapmaq və eləcə də oxumağa asudə vaxtları az olduğu üçün audio kitabların hazırlanmasına diqqətin artırılması; Təbii bununla da insanlar öz işlərini davam etdirərək audio kitablar vasitəsilə maariflənməyə davam edə bilərlər;

7. Post-pandemiya dövründə distant təhsil daha da inkişaf edəcəkdir. İxtisas kitabların elektron versiyasının yaradılmasına böyük tələbat yaranacaqdır. Bunun üçün müəyyən dövlət tədbirlərin həyata keçirilməsi.

Sonda isə onu qeyd etmək istəyirəm ki, bu gün Avropa ölkələrində bütün elektron nəşrlərin üzərində bir şüar var – "Çap etməzdən əvvəl təbiəti düşün!" Bu son dövrlərdə baş verən qlobal, geniş miqyaslı ekoloji problemlər: meşə yanğınları (Avstraliya və Rusiyada), Antraktidada buz örtüyünün əriməsi, glo-

bal istiləşmə və s. bəşəriyyəti daha dərindən düşündürməlidir. Bir tədqiqatçı kimi bu şüarın həqiqətən böyük məna kəsb etdiyini deyə bilərəm.

Ümumiyyətlə, dövlətə, cəmiyyətə ziyan vuracaq kitabları yox, həqiqətən lazımlı, gərəkli kitablar (istər elektron, istərsə də ənənəvi) çapa imzalanmalıdır. Bunun üçün cəmiyyəti və təbiəti düşünmək vacibdir.

Ədəbiyyat

1. Allahverdiyev B.V. Kitabşünaslığın əsasları. Bakı: UniPrint, 2011, 446 s.
2. Nəşriyyat işi: bu gün və sabah. (prof.N.Məmmədli ilə müsahibə) //“Ədalət” qəz., 2019, 14 mart.
3. Nəşriyyat işi: bu gün və sabah (prof.N.Məmmədli ilə müsahibə) //“Ədalət” qəz., 2019, 15 mart.

Rəyçi: p.ü.f.dok., dos. N.İ.İsmayılov